

نجف

نجف از شهرهای مهم **کشور عراق** و سومین شهر مذهبی **جهان اسلام** است. این شهر علی‌رغم اینکه پیش از اسلام محل **سکونت** بوده است؛ در صده اول اسلام چندان قابل توجه و اهمیت نبوده؛ و در کنار شهر باعظمت **کوفه قریه** کوچکی به حساب می‌آمد که به نام **ظهر الکوفه** [۱] مجلسی، **محمدباقر، بحار الانوار**، ج ۱۰۰، ص ۲۴۲. شناخته می‌شده است؛ اما با آشکار شدن **مدفن مطهر حضرت امام علی (علیه‌السلام)** در **قرن دوم هجری**، این شهر چندان اهمیت و وسعتی یافته است که در حال حاضر شهر کوفه یکی از محله‌های آن به شمار می‌آید.

فهرست مندرجات

- ۱ - [موقعیت جغرافیایی](#)
- ۲ - [وجه تسمیه](#)
 - ۲.۱ - [مکان مرتفع](#)
 - ۲.۲ - [دریای خشک](#)
- ۳ - [نام‌های دیگر شهر نجف](#)
 - ۳.۱ - [الغری](#)
 - ۳.۲ - [مشهد](#)
- ۴ - [آب و هوای نجف](#)
- ۵ - [ویژگی‌های شهر](#)
- ۶ - [وضعیت اقتصادی و بازرگانی](#)
- ۷ - [فضایل نجف در روایت](#)
 - ۷.۱ - [روایت اول](#)
 - ۷.۲ - [روایت دوم](#)
 - ۷.۳ - [روایت سوم](#)
 - ۷.۴ - [روایت چهارم](#)
 - ۷.۵ - [روایت پنجم](#)
 - ۷.۶ - [روایت ششم](#)
 - ۷.۷ - [روایت هفتم](#)
 - ۷.۸ - [روایت هشتم](#)
- ۸ - [مهمترین اماکن زیارتی نجف](#)
 - ۸.۱ - [حرم مطهر امیرالمؤمنین](#)
 - ۸.۲ - [مقام حضرت زین العابدین](#)
 - ۸.۳ - [مقام حضرت حجت و امام صادق](#)
 - ۸.۴ - [قبرستان وادی‌السلام](#)
 - ۸.۵ - [آرامگاه حضرت هود و صالح](#)
 - ۸.۶ - [آرامگاه کمیل بن زیاد نخعی](#)
 - ۸.۷ - [مسجد حنانه](#)
 - ۸.۸ - [تیه ثویه](#)
 - ۸.۹ - [آرامگاه شیخ طوسی](#)
 - ۸.۱۰ - [مرقد صاحب جواهر](#)
 - ۸.۱۱ - [مرقد کاشف‌الغطاء](#)
- ۹ - [اماکن تاریخی نجف](#)
 - ۹.۱ - [قصر خورنق](#)
 - ۹.۲ - [قلعه نجف](#)
 - ۹.۳ - [تکیه بکتاشیه](#)
 - ۹.۴ - [مقبره ذی‌الکفل](#)
 - ۹.۵ - [برج نمرود](#)
- ۱۰ - [مزارات شهر نجف](#)
 - ۱۰.۱ - [قبور انبیاء](#)
 - ۱۰.۲ - [قبرستان وادی‌السلام](#)

- ۱۰.۳ - قبر های صحابه و تابعین
 ۱۰.۴ - مقبره فقها و علمای دین
 ۱۰.۵ - مزار پادشاهان و رجال قلجاریه
- ۱۱ - نجف در آینه تاریخ
 ۱۱.۱ - پیش از اسلام
 ۱۱.۲ - پس از اسلام
- ۱۲ - تشکیل و توسعه حوزه علمیه نجف
 ۱۲.۱ - دوره تکوین و تثبیت
 ۱۲.۲ - دوره تبعیت و رکود
 ۱۲.۳ - دوره محقق اردبیلی و شاگردان او
 ۱۲.۴ - دوره اخباریان و افول آنان
 ۱۲.۵ - دوره زعامت علمی
- ۱۳ - مساجد مشهور نجف
 ۱۳.۱ - مسجد حنانه
 ۱۳.۲ - مسجد عمران بن شاهین
 ۱۳.۳ - مسجدصفهالصفاء
 ۱۳.۴ - مسجدالخطیراء
 ۱۳.۵ - مسجد شیخ طوسی
 ۱۳.۶ - مسجد شیخ انصاری
 ۱۳.۷ - مسجد هندی
 ۱۳.۸ - مسجد شیخ طریحی
 ۱۳.۹ - مسجد شیخ شوشتری
 ۱۳.۱۰ - مسجد میرزای شیرازی
- ۱۴ - مدارس علمیه نجف
 ۱۴.۱ - مدرسه مقداد سیوری
 ۱۴.۲ - مدرسه ملا عبدالله
 ۱۴.۳ - مدرسه صحن شریف
 ۱۴.۴ - مدرسه صدر
 ۱۴.۵ - مدرسه معتمد
 ۱۴.۶ - مدرسه مهدیه
 ۱۴.۷ - مدرسه قوام
 ۱۴.۸ - مدرسه ایروانی
 ۱۴.۹ - مدرسه میرزا حسن شیرازی
 ۱۴.۱۰ - مدرسه میرزا حسین خلیلی
 ۱۴.۱۱ - مدرسه بزرگ آخوند خراسانی
 ۱۴.۱۲ - مدرسه بخاری
 ۱۴.۱۳ - مدرسه کوچک آخوند خراسانی
 ۱۴.۱۴ - مدرسه قزوینی
 ۱۴.۱۵ - مدرسه بادکوبه‌ای
 ۱۴.۱۶ - مدرسه سید کاظم یزدی
 ۱۴.۱۷ - مدرسه هندی
 ۱۴.۱۸ - مدرسه دارالحکمه
 ۱۴.۱۹ - مدرسه دارالعلم
 ۱۴.۲۰ - مدرسه «دانشگاه دینی نجف»
 ۱۴.۲۱ - مدرسه بزرگ بروجردی
- ۱۵ - کتابخانه‌های نجف
 ۱۵.۱ - کتابخانه علوی
 ۱۵.۲ - کتابخانه امام امیرالمؤمنین
 ۱۵.۳ - کتابخانه آیت‌الله حکیم
 ۱۵.۴ - کتابخانه حسینیه شوشتری‌ها
 ۱۵.۵ - کتابخانه شیخ آقا بزرگ تهرانی
 ۱۵.۶ - کتابخانه مدرسه صدر
 ۱۵.۷ - کتابخانه امام حسن مجتبی

۱۶ - پانویس

۱۷ - منبع

موقعیت جغرافیایی

نجف در ۱۶۵ کیلومتری جنوب غربی بغداد و ۷۷ کیلومتری جنوب شرقی کربلا و ۱۰ کیلومتری جنوب کوفه در مختصات ۳۱.۹۹° شمالی و ۴۴.۳۳° غربی قرار گرفته و زاویه انحراف قبله آن ۲۱ درجه و ۵۲ دقیقه و ۵۶ ثانیه است. وجود شهر باستانی حیره در مجاورت آن، که تمدن درخشانی در تاریخ عراق دارد، از سابقه تاریخی این منطقه خبر می‌دهد. وادی السلام در شمال و دریای خشک شده نجف در مغرب و صحرائی متصل به باده‌های الشام که تا عربستان و اردن و سوریه ادامه دارد در مغرب آن واقع شده است. مساحت کل شهر ۷۵۰۰ هکتار است که از این میزان حدود ۵۰۰۰ هکتار بافت شهری است. در ۸۰ سال اخیر از جانب شمالی، جنوبی و شرقی قلب تاریخی شهر توسعه یافته است. در سرشماری سال ۲۰۰۳ میلادی حدود ۵۸۵۰۰۰ نفر جمعیت داشته است.

وجه تسمیه

← مکان مرتفع

نجف واژه‌ای عربی به معنای منجوف است. منجوف به مکانی مستطیل شکل و مرتفع گفته می‌شود که **آب** در اطراف آن جمع می‌گردد ولی بر سطح آن جاری نمی‌شود. این شهر را از آن رو نجف نامیده‌اند که نسبت به زمین های مجاور بلند، و به سبب آن که مستطیل شکل و یا دایره‌ای است، آب بر سطح آن جمع نمی‌شود. به گفته **یقوت حموی** نجف **سحل** دریای شور است که در قدیم به **حیره** متصل بود.

[۱] **حموی، یاقوت بن عبد الله، معجم البلدان، ج ۵، ص ۲۷۱.**

[۲] **این منظور، محمد بن مکرّم، لسان العرب، ج ۹، ص ۳۲۳.**

← دریای خشک

وجه تسمیه دیگر این شهر برگرفته از روایتی است که ابی نعیم از **حضرت امام صادق (علیه السلام)** نقل کرده که آن جناب فرمودند: نجف همان کوهی بود که **پسر نوح** گفت: «سأوی الی جبل یغصمونی من الماء؛ بزودی بالای کوهی خواهم رفت که من را از غرق شدن در آب حفظ می‌کند»

[۳] **هود/سور ۱۱، آیه ۴۳.**

و روی زمین کوهی بزرگتر و مرتفع تر از آن نبود، باری حق عزوجل به کوه خطاب فرمود: ای کوه، آیا از من به تو باید پناه برده شود؟ پس کوه بلافاصله تکه تکه گردید و به طرف بلاد و سرزمین های شام پرتاب و به ریگ‌های ریز و کوچکی مبدل گشت و سپس دریاچه‌ای پهناور در آن شکل گرفت که به «نی» اشتهار یافت.

[۴] **مجلسی، محمدباقر، بحار الانوار، ج ۱۰۰، ص ۲۴۲.**

این **دریاچه** با گذشت **زمان** به تدریج خشک شد و از این رو به آن «نی جف» گفتند؛ یعنی دریای نی خشک شد.

[۵] **شیخ صدوق، محمد بن علی، علل الشرائع، ج ۱، ص ۳۱.**

بعد از آن مردم آن سرزمین را «نجف» خواندند زیرا اداء آن بر زبان‌شان سهل‌تر و آسان‌تر بود.

[۶] **نمازی شاهرودی، حسن بن علی، مستدرک سفینه البحار، ج ۹، ص ۵۴۴.**

[۷] **جزائری، سید نعمت الله، قصص الانبیاء، ج ۱، ص ۹۰.**

نام های دیگر شهر نجف

شهر نجف در لسان **روایت** و **مردم** به نام‌های دیگری هم خوانده شده است:

← الغری

الغری در لغت به معنای نیک می‌باشد و غریبان

[۸] **این منظور، محمد بن مکرّم، لسان العرب، ج ۱۵، ص ۱۲۲.**

نام دو بنای مشهور نزدیک به کوفه بود که گفته می‌شد قبل از اسلام توسط منذر پسر **امری القیس** یکی از پادشاهان حیره بنا شده‌اند و **حضرت علی (علیه السلام)** نیز در حوالی همان موضع به **خاک** سپرده شد. بعدها یکی از آن دو بنا ویران شده و لفظ الغری و نیز الغریبان که تثنیه می‌باشد به کار برده شد.

[۹] **مجلسی، محمدباقر، بحار الانوار، ج ۱۰۰، ص ۲۴۲.**

[۱۰] **مجلسی، محمدباقر، بحار الانوار، ج ۱۰۰، ص ۲۳۲.**

← مشهد

در لغت به محل اجتماع مردم و مجمع افراد گفته می‌شود. مرقد های مطهر **ائمہ** (علیهم السلام) به دلیل آنکه همواره محل از رحام و تردد زائرین از نقاط دور و نزدیک می‌باشند به مشهد موصوف شده‌اند. برای تمایز بین ائمه نام مبارک هر امام نیز پس از مشهد نکر می‌گردد مثلاً گفته می‌شود مشهد الرضا (علیه السلام) یا مشهد الحسین (علیه السلام) و غیره، در عراق مشهد بظهور مطلق به نجف اطلاق می‌گردد. سه نامی که نکر شد یعنی نجف، الغری و مشهد در روایت و در لسان مردم به کار برده شده ولی نام‌های ذیل فقط در روایت بر نجف اطلاق شده است:

۱- الطور؛

[۱۱] **مجلسی، محمدباقر، بحار الانوار، ج ۶۰، ص ۲۰۵.**

۲- ظُهر الکوفه؛

[۱۲] **مجلسی، محمدباقر، بحار الانوار، ج ۱۰۰، ص ۲۴۲.**

[۱۳] **مجلسی، محمدباقر، بحار الانوار، ج ۵۲، ص ۳۲۵.**

[۱۴] **مجلسی، محمدباقر، بحار الانوار، ج ۱۳، ص ۱۸۵.**

۳- الجودی؛

[۱۵] **مجلسی، محمدباقر، بحار الانوار، ج ۱۱، ص ۳۳۹.**

[۱۶] **مجلسی، محمدباقر، بحار الانوار، ج ۱۰۰، ص ۲۲۶.**

۴- الرّیوه؛

۵- وادی السلام؛

[۱۹۱] مجلسی، مجذباقر، بحار الانوار، ج ۶، ص ۲۶۸.

[۲۰۱] مجلسی، مجذباقر، بحار الانوار، ج ۱۰۰، ص ۲۳۴.

۶- البانیقیا؛

[۲۱۱] مجلسی، مجذباقر، بحار الانوار، ج ۴۴، ص ۱۷.

[۲۲۱] مجلسی، مجذباقر، بحار الانوار، ج ۱۰۰، ص ۲۲۶.

[۲۳۱] مجلسی، مجذباقر، بحار الانوار، ج ۱۰۰، ص ۲۲۷.

۷- لسان شهر؛

آب و هوای نجف

هوای نجف در تابستان گرم و خشک است و اهالی آن به سرداب‌های زیرزمینی پناه می‌برند تا از گرما در امان باشند؛ این سرداب‌ها به شکلی بدیع و با عمق‌هایی متفاوت حفر شده‌اند. نجف، به لحاظ موقعیت جغرافیایی، در حقیقت مرز بین شهر و صحرا است. شهر آن کوفه و صحرا نیز شزارهایی است که در اطراف، گرما و باد زیادی را برای آن به ارمغان می‌آورد و چنانچه بادهای داغ «سوم» بوزد نمای شهر را در برخی زمان‌ها به پنجاه درجه می‌رساند. در زمستان نیز سرمای گزنده و سوزناکی دارد و سرمای شهر بدان اندازه است که آب یخ می‌بندد. عرض نجف ۳۲ درجه و ۳ دقیقه و ۱۹ ثانیه شمالی و طول آن ۴۴ درجه و ۱۶ دقیقه و ۳۶ ثانیه شرقی است و در حدود ۷ متر از سطح دریا ارتفاع دارد. گرچه شهر نجف همواره به لحاظ آب در تنگنا و سختی بود؛ در بعضی زمان‌ها از جمله قرن هفتم از آب آن بیست هزار نخل آبیاری می‌شد.

[۲۴۱] حموی، یاقوت بن عبد الله، معجم البلدان، ج ۵، ص ۲۷۱.

در عهد ساسانی در اطراف نجف دریاچه‌ای وجود داشته که پس از ظهور اسلام خشک گردیده، بعدها دوباره دریاچه‌ای پدید آمده، که تا حدود یک قرن پیش نیز وجود داشته ولی دولت عثمانی آن را خشکانیده است.

ویژگی‌های شهر

در مجموع، نجف شهری شلوغ و پر جمعیت است که مساحت آن متناسب با جمعیتش نیست. بیشتر ساکنین نجف را اعراب طوائف عراق و عربستان تشکیل می‌دهند و افراد فراوانی از ملیت‌های مختلف نیز در آن سکونت دارند. مردم نجف به تمسک به احکام و آداب دینی و برپایی شعائر مذهبی کم‌نظیر هستند. به هنگام برپایی نماز جماعت، مساجد مملو از جمعیت می‌گردد برخی سنت‌ها و آداب اجتماعی همانند عبادت از بیمار، شرکت در مراسم تشییع جنازه و... جایگاه خاصی در نجف دارد برپایی مراسم عزای در ایام سوگواری و زیارت مرقد مطهر امام علی (علیه‌السلام) از مهم‌ترین شعائر شیعه بوده و در نجف با شکوه فراوان برگزار می‌گردد. هیئت‌های مختلف عزاداری نجف همه ساله به هنگام ایام سوگواری همانند عاشورا و ۲۱ رمضان مجالس و مراسم عزای ویژه‌ای بر پای می‌دارند.

از محله‌های قدیم نجف می‌توان محلات: العماره، الحویش، البراق و المشراق را نام برد که در اطراف حرم امام علی (علیه‌السلام) قرار دارند و از محلات جدید نیز می‌توان به محلات: حی الامیر، حی الخدیر، حی الجدیده، حی الصناعی، حی العلماء، حی الحنانه و حی الاسکان، اشاره نمود. محله‌های جدیدترین و مهم‌ترین محله شهر می‌باشد. خیابان‌های مشهور این شهر نیز عبارتند از: شارع المدینه، شارع الرسول، شارع علی ابن ابی طالب (علیه‌السلام)، شارع الکوفه، شارع امام صادق (علیه‌السلام)، شارع الخورنق، شارع الطوسی، شارع السور. چهار بازار نیز به‌نام‌های القاضی، الحویش، الکبیر، المشراق در این شهر وجود دارد.

وضعیت اقتصادی و بازرگانی

در نجف صنعت‌های مختلفی رونق داشته، منسوجات نجف مشهور و عیای نجفی، مرغوب و مطلوب بسیاری از خریداران است که به دلیل تولید فراوان به شهرهای دیگر عراق نیز صادر می‌شود. زراعت در نجف بستگی به آب دارد چنانچه آب لازم تأمین شود می‌توان کشتزارهای فراوان در آن ایجاد کرد. تجارت نجف رونق فراوان داشته و تاجران حجاز، نجد، عمان، یمن و کویت با آن شهر در ارتباطند. نجف همواره محل تردد و اقامت زائران و نیز مشتاقان علوم دینی است که این عامل در رونق تجارت آن تأثیری بسزا دارد. این شهر مدت زیادی در مسیر کاروان‌هایی قرار داشته که برای انجام مناسک حج از راه خشکی عازم مکه و مدینه بودند. این خصیصه نیز در ارتباط نجف با شهرها و مراکز تأثیر زیادی داشته است.

در منابع شیعه، روایت فراوانی درباره فضیلت و قداست سرزمین نجف آمده است، به همین جهت هر مؤمنی آرزوی زیارت این سرزمین و زندگی و دفن شدن در آن را دارد؛ زیرا بنا به گفته روایت، هر کس در این سرزمین مدفون شود، از عذاب قبر در امان است.

فضایل نجف در روایت

از شرافت این سرزمین مقدس آن است که حضرت ابراهیم (علیه‌السلام) مدتی در آن سکونت نمود و آن زمین را از صاحبانش خرید، زیرا تمایل داشت حشر ارواح مدفونین در این سرزمین در زمین ملکی او باشد. حضرت علی (علیه‌السلام) اراضی مابین خورنق از حیره تا کوفه را از صاحبان آنها خریداری نمود و برای این معامله هم شاهد گرفت. عده ای به آن حضرت عرض کردند: این سرزمین ها قابل استقاده برای زراعت نخواهد بود، فرمود: از رسول اکرم شنیدم که از کوفان (مجاورت کوفه، نجف) هفتاد هزار نفر بی حسلب وارد بهشت می شوند و من علاقه داشتم اینها از زمین ملکی من محشور شوند. هم چنین آن حضرت به پشت کوفه (نجف) نظر افکند و این گونه به آن سرزمین خطب کرد: دیدار تو خیلی خوش آیند است و از خداوند خواست تا آرامگاهش را در نجف قرار دهد.

[۲۵۱] مجلسی، مجذباقر، بحار الانوار، ج ۱۰۰، ص ۲۳۱.

از دیگر فضیلت‌های نجف آن است که پیکر حضرت آدم و نوح پس از رحلت بدان جا نقل مکان یافته و هود و صالح در این دیار دفن شده اند. از خواص خاک نجف هم این است که مدفون آن از مواخذه دو فرشته در شب اول قبر (تکبیر و منکر) در امان است.

از مضمون این احادیث برمی آید که در محل کنونی نجف مکانی رفیع وجود دارد، زیرا نخستین بقعه‌ای که در آن خداوند را پرستش می نمودند این جا بود و خداوند در این وادی فرشتگان را امر فرمود که آدم را سجده کنند. نیز نقل کرده اند: هیچ مؤمنی در شرق و غرب عالم نمی‌میرد مگر آن که خداوند روحش را به سوی وادی السلام نجف محشور می‌کند.

همچنین روایت شده است که نجف قطعه‌ای از کوهی است که در آن حضرت موسی (علیه‌السلام) با خداوند تکلم نمود، حضرت عیسی (علیه‌السلام) به مقام قداست رسید، ابراهیم (علیه‌السلام)، خلیل خداوند گردید و حضرت محمد (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) حبیب خدا شد. این جا مسکن و مأوی پیامبران بوده است.

[۲۶] مجلسی، مجتبی‌القر، بحار الانوار، ج ۱۰۰، ص ۲۳۴.

[۲۷] مجلسی، مجتبی‌القر، بحار الانوار، ج ۱۰۰، ص ۲۳۳.

[۲۸] مجلسی، مجتبی‌القر، بحار الانوار، ج ۱۰۰، ص ۲۳۲.

در ادامه بعضی از این روایات آورده می‌شود:

← روایت اول

از امام امیرالمؤمنین (علیه‌السلام) نقل شده است: «اول مکانی که در آن خدا را عبادت کرده‌اند ظهر الکوفه (نجف) است؛ زیرا در آن جا ملائکه به فرمان خداوند آنم را سجده کردند.» [۲۹] مجلسی، مجتبی‌القر، بحار الانوار، ج ۱۰۰، ص ۲۳۲.

← روایت دوم

گویند حضرت ابراهیم (علیه‌السلام) در این شهر ساکن شد و با اقامت او برکت و رحمت بر این سرزمین نازل گردید. [۳۰] مجلسی، مجتبی‌القر، بحار الانوار، ج ۱۰۰، ص ۲۲۶.

← روایت سوم

از امام صادق (علیه‌السلام) نقل شده است: «هفتاد هزار نفر از این سرزمین بدون حساب محشور می‌شوند.» امام علی (علیه‌السلام) نیز این حدیث را به نقل از پیامبر اسلام (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) روایت کرده است.

[۳۱] مجلسی، مجتبی‌القر، بحار الانوار، ج ۱۰۰، ص ۲۲۷.

← روایت چهارم

از امام صادق (علیه‌السلام) نقل شده است: «امیرالمؤمنین (علیه‌السلام) نجف را مقدس و حرم اعلام کرد همان گونه که حضرت ابراهیم بیبیت الله الحرام و پیامبر مدینه را حرم قرار داد.» [۳۲] آل محبوبه، جعفر بن باقر، ماضی النجف و حاضرها، ج ۱، ص ۱۴.

← روایت پنجم

از امام صادق (علیه‌السلام) نقل شده است: «ما شما را به ظهر الکوفه (نجف) سفارش می‌کنیم. در آن جا قبری است که هر بیماری به آن جا رود خداوند او را شفا می‌دهد.»

← روایت ششم

از امام صادق (علیه‌السلام) روایت شده است: «بخش وادی السلام نجف، باغی از باغ‌های بهشت است.»

[۳۳] مجلسی، مجتبی‌القر، بحار الانوار، ج ۱۰۰، ص ۲۳۴.

← روایت هفتم

از امیرالمؤمنین (علیه‌السلام) نقل شده است: «اگر پرده از روی شما بردارند، ارواح مؤمنین را می‌بینید که در این صحرا (صحرای نجف) دسته دسته هستند و به زیارت یکدیگر رفته و با هم سخن می‌گویند. روح هر مؤمنی در این جا و روح هر کافری در پرهوت است.»

[۳۴] مجلسی، مجتبی‌القر، بحار الانوار، ج ۱۰۰، ص ۲۳۵.

← روایت هشتم

نقل نموده اند: چون حضرت مهدی (عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف) ظهور کرده و وارد کوفه شود، مردم خطاب به آن حضرت عرض می‌نمایند: ثواب نماز پشت سر شما با خواندن نماز به امامت رسول الله (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) مساوی است و این مسجد گنجایش جمعیت ما را ندارد، لذا حضرت در نجف مسجدی وسیع احداث می‌کند که دارای درهای متعددی بوده و گنجایش نمازگزاران زیادی را داشته باشد. آن گاه امام فرمان می‌دهند: از پشت مرقد امام حسین (علیه‌السلام) نهری منشعب سازند که در نجف جاری گردد و چون آن حضرت ظهور کند، سربازانش در کوفه، محل حکومتش مسجد کوفه، بیت المال و مسجد سهله، و خانواده آن حضرت در نجف اقامت خواهند داشت.

مهمترین اماکن زیارتی نجف

مهمترین جایگاه‌های زیارتی این شهر عبارتند از:

← حرم مطهر امیرالمؤمنین

امیرالمؤمنین علی (علیه‌السلام) در **رمضان** سال ۴۰ هجری پیوسته از **شهادت** خود خبر می‌داد و به اطرافین خویش می‌فرمود: «از **قضای الهی** نمی‌توان گریخت.» شقی‌ترین مردم، یعنی **ابن ملجم مرادی**، در **مسجد** و در حالی که امام علی (علیه‌السلام) در حال **اقامه نماز** بودند؛ به هنگام سجده، ضربی بر آن حضرت وارد نمود. امام (علیه‌السلام) در شب بیست و یکم ماه رمضان سال ۴۰ هجری با حضور خاندان، وصایای خود را بیان داشت، و به **وصی** خود چنین فرمود: «فرزندم حسن (علیه‌السلام) با تو سخنی چند دارم، امشب آخرین **شب عرس** من است چون درگذشتم با دست خود مرا **غسل ده** و **کفن کن** و بر جنازه‌ام نماز بخوان، تمام این کارها را خودت شخصاً انجام ده، سپس جنازه‌ام را در تاریکی شب، مخفیانه دور از شهر کوفه به خاک سپار تا کسی از آن باخبر نشود.»

و در وصیتی دیگر به حسن و حسین (علیهما‌السلام) فرمود: «هر گاه مرگم فرا رسید مرا در تابوتم گذارید و در حالی که عقب آن را به دوش گرفته‌اید حرکت کنید جلوی تابوت خود حرکت خواهد کرد. مرا به سمت غربین ببرید در آنجا صخره‌ای سفید خواهید دید که نورانی است آنجا را حفر کنید و مرا در آن مکان مدفون سازید.» آن دو بزرگوار همانگونه که پدرشان فرموده بود عمل کردند و پس از حفر مکان مورد نظر، نوشته‌ای در آنجا یافتند که بدین مضمون بود: «این مکانی است که آن را **حضرت نوح (علیه‌السلام)** برای علی بن ابی‌طالب (علیه‌السلام) فراهم کرده است.» حسن و حسین (علیهما‌السلام) بعد از هموار کردن روی **قبر** و مخفی نمودن مکان آن در حالی که از **احترام و عنایت** خداوند بر پدرشان، آگاه شده بودند، با همراهان به خانه بازگشتند. فردای آن شب یعنی روز بیست و یکم ماه رمضان، مردم کوفه که مشتاق به **تشییع** و خواندن نماز بر پیکر مطهر امیرالمؤمنین (علیه‌السلام) بودند به خانه آن بزرگوار مراجعه کردند. فرزندان علی (علیه‌السلام) آنان را به آنچه انجام داده بودند آگاه ساختند و چون مردم خواهان معرفی مرقد او گشتند در پاسخ گفتند: «بنا به **وصیت** او محل دفنش را مخفی ساختیم.»

مردم و شیعیان کوفه که چنین دیدند، با قلبی محزون و شکسته به خانه‌های خود بازگشتند. امام (علیه‌السلام) به فرزندان خود سفارش کرد که او را مخفیانه به خاک سپارند، زیرا می‌دانست دشمنان از هیچ کاری حتی شکافتن مرقد او خودداری نمی‌کنند و فرزندان و بستگان او برای جلوگیری از بی‌حرمتی به آن بزرگوار در برابر دشمنان می‌ایستند در نتیجه خونریزی و اختلاف در جامعه به وجود می‌آید. پیش بینی امام صحیح بود زیرا در دوران امارت **حجاج ثقفی** بر کوفه حدود ۳۰۰۰ قبر برای پیدا کردن مدفن علی (علیه‌السلام) **نیش** گردید ولی موفق به **کشف** مدفن او نشدند.

[۳۸] مشهد الامام علی (علیه‌السلام) فی النجف، ص ۱۲۱.

استان مقس حضرت علی (علیه‌السلام) در مرکز شهر نجف قرار دارد که از **یک گنبد طلایی عظیم** و **یک گنبد خانه** و رواق‌های متعدد و **یک صحن**، با برخی ضامان تشکیل شده است. نخستین ساختمان حرم مطهر در دوران **هارون الرشید** عباسی بنا گردید و پس از آن همواره در حال تجدید و عمران و توسعه بوده است. ساختمان امروزی از آثار **صفویه** است. گنبد عظیم و ایوان روحبخش آن، به دستور **نادر شاه افشار** با خشت‌های طلایی **تزیین** شده. آیینکاری حرم به وسیله هنرمندانی از **اصفهان** در سال‌های دهه چهل شمسی انجام گرفت. قبر مطهر حضرت، درون صندوقی از خاتم و ضریحی نقره‌ای قرار دارد، صندوق خاتم از ساخته‌های دوران **شاه اسماعیل صفوی** است و از نفایس روزگار به‌شمار می‌رود. **ضریح** مطهر توسط هنرمندان هندی و چینی در سال ۱۳۴۵ ه.ق در **هند** به همت **رهبر شیعیان اسماعیلی** ساخته و تقدیم حرم مطهر گردیده است. گرداگرد مرقد منور را از چهار سو رواق دربر گرفته است که همگی به زیبایی شکل توسط هنرمندان **ایران** تزیین یافته است. حرم مطهر دارای صحن بسیار بزرگ و دلگشایی است که اطراف مرقد مطهر را دربر گرفته است. این صحن از ساخته‌های دوران صفوی است.

← مقام حضرت زین العابدین

در نزدیکی حرم مطهر مکانی به مقام «**امام زین العابدین (علیه‌السلام)**» مشهور است و گفته می‌شود که آن بزرگوار هرگاه به زیارت جیش امیرالمؤمنین می‌آمد در مکان مزبور اقامت کرده و از آنجا به بعد را با پای پیاده به حرم و مرقد جیش (که در آن دوران برای همه مشخص نبود و فقط خواص، محل قبر مطهر را می‌دانستند) مشرف می‌شد. مکان دیگری در جوار صحن مطهر نیز به مقام امام زین‌العابدین (علیه‌السلام) مشهور بود که به‌صورت مسجد در آمده و بسیاری در آن **نماز** می‌گذاشتند، مسجد مذکور در تعمیر و بازسازی ساختمان صحن و به‌هنگام گشودن درب غربی صحن از میان رفت.

← مقام حضرت حجت و امام صادق

این دو مقام در گورستان وادی السلام قرار دارد و مردم به **زیارت** و نمازگزاردن در آن می‌پردازند. در روایتی از امام صادق (علیه‌السلام) آورده‌اند که آن بزرگوار هنگامی که برای زیارت مرقد مطهر جیش وارد نجف گشت در سه محل نماز گذارده و توقف کردند و چون از آن سه مکان سؤال شد فرمودند:

مکان اول: مرقد جیم امیرالمؤمنین (علیه‌السلام) بود.
مکان دوم: محل **رأس الحسین** (علیه‌السلام) (مکانی که سر مطهر **امام حسین (علیه‌السلام)** را هنگام انتقال به کوفه مدتی در آنجا بر **زمین** نهاده بودند).
و مکان سوم: محل **منبر حضرت قائم (عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف)** می‌باشد. از روایت فوق پی می‌بریم که در نجف مقامی به نام موضع منبر حضرت صاحب‌الزمان وجود دارد ولی به مشخصات آن مکان تصریح نشده است. در کنار مقام امام زمان (عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف)، مقام امام صادق (علیه‌السلام) قرار دارد.

← قبرستان وادی السلام

این قبرستان یکی از مقدس‌ترین گورستان‌های **مسلمانان** و **شیعیان** است و در روایت آمده: «هر مؤمنی در شرق یا غرب جهان دیده از جهنم برگردد به **روح** او **نِدا** می‌رسد که به وادی السلام ملحق شو.» و بدین منظور فرشته‌ای است به نام «**ملک نفال**»، که ارواح مؤمنان را از سرتاسر جهان به این گورستان می‌آورد.

[۳۹] الانوار، ج ۹۷، ص ۲۴۹-۲۵۰، ۴۵۴.

این قبرستان در شمال شهر نجف واقع شده، ۲۰ هزار متر مربع مساحت دارد و قدمت تاریخی آن بیش از هزار سال می‌باشد و شیعیان بسیاری از نقاط مختلف، در آن به خاک سپرده

شده‌اند. عده زیادی قبل از مرگ **وصیت** می‌کنند آنان را به نجف برده و در قبرستان وادی السلام **دفن** کنند. از مهجرتین وجوه اهمیت این قبرستان، همجواری آن با مرقد امام علی است. در منابع **شیعه** از قبرستان وادی السلام بسیار سخن آمده و فضائل دیگری برای آن بر شمرده شده است. گویا قدیم‌ترین روایتی که در این باره در منابع معتبر شیعی نقل شده، روایت **کلینی** (متوفای ۳۲۸ق.) است که به امام علی (ع) رسیده و منابع بعدی نیز آن را بسیار نقل کرده‌اند. در این روایت، امام علی (ع) همراه یکی از اصحاب خویش، به وادی السلام می‌رود و در آنجا می‌فرماید: «... ما من مؤمن يموت في بقاع الأرض إلا قيل لوجه الحقى بوادى السلام وإِنَّهَا لَتُبْعَةُ مِنْ جَنَّةِ عَدْنِ»

[۴۰] **الکافی، کلینی، محمد بن یعقوب ج ۵، ص ۶۰۰.**
هیچ مومنی در جایی از زمین نمیرد مگر آن که به روح او فرمان دهند که به وادی السلام آید. اینجا، نقطه‌ای از بهشت است. «**مجلسی دوم** روایتی نقل کرده که بنا بر آن، **پیامبر (ص)** در شب **معراج** همراه **جبرئیل** به **کوفه** و وادی السلام رفته و در آنجا نماز گزارده است. بنا بر این نقل، وادی السلام نمازگاه **حضرت آدم** و پیامبران بوده است.
[۴۱] **بحار الانوار، مجلسی، محمدباقر، ج ۱۸، ص ۳۸۴.**

همچنین روایت است که این مکان، نخستین جایی در زمین بوده که خدا را در آن عبادت کرده‌اند.
[۴۲] **بحار الانوار، مجلسی، محمدباقر، ج ۱۰۰، ص ۲۳۲.**

← آرامگاه حضرت هود و صالح

مقبره دو **پیامبر** بزرگ الهی؛ **حضرت هود** و **حضرت صالح** (علیهما السلام)، در بخش آغازین گورستان وادی السلام واقع شده است. این دو مقبره از مکان‌های معروف و مشهور نجف می‌باشند. در زمان **علامه بحر العلوم** (قدس سره) بنایی از **گچ** و **سنگ** بر روی آن دو مرقد مطهر ساخته شد. پس از گذشت حدود یک **قرن** ساختمان باشکوه دیگری در آن **مکان** بنا گردید، آن ساختمان در سال ۱۳۳۷ ه. ق تجدید بنا شد که هم اکنون باقی است.

← آرامگاه کمیل بن زیاد نخعی

کمیل بن زیاد نخعی یکی از یاران خاص امیر مؤمنان (علیه السلام) و از اصحاب سرّ حضرت بود که توسط حجاج ثقفی به شهادت رسید. آرامگاه او یکی از زیارتگاه‌های معروف نجف است. در این محل شخصیت‌های برجسته دیگری نیز دفن هستند. این آرامگاه در میان بزرگراه نجف - کوفه قرار گرفته و دارای صحن وسیع و گنبد بزرگی است. کمیل از یاران با وفای حضرت امام علی (علیه السلام) بود و **دعای کمیل** که حضرت آن را به وی آموخت، مشهور است.

← مسجد حنانه

این مسجد در محله‌ای بدین نام، در میانه بزرگراه نجف - کوفه قرار دارد، و جایی است که بنا بر گفته روایت، هنگامی که سر **امام حسین** (علیه السلام) در آن قرار داده شده، به ناله پرداخته و یا **تعظیم** کرده است، از این رو به حنانه مشهور است.

← تپه ثویبه

ثویبه نام تلی در نزدیکی مسجد حنانه و نیز از اماکن مشهور نجف می‌باشد که برخی از شخصیت‌های اسلامی در آن مدفون هستند.
الف: **رشید هجری** از اصحاب و یاران فداکار امام علی (علیه السلام).
ب: **عمر و بن حنظل** از اصحاب و یاران حضرت علی (علیه السلام).
ج: **سلیم بن قیس هلالی** از اصحاب و یاران امام علی (علیه السلام) و مؤلف **کتاب اسرار آل محمد** (صلی الله علیه و آله وسلم).
د: **نصر بن مزاحم منقری** مؤلف کتاب وقعه صفین، که از مدفونین در ثویبه می‌باشند.

← آرامگاه شیخ طوسی

شیخ طوسی که یکی از مشاهیر **فقه‌های امامیه** و مؤسس **حوزه علمیه نجف** است، در سال ۴۶۰ ه **وفات** یافت و در خانه خود مدفون گردید، این مکان پس از مدتی تبدیل به مسجدی گردید که طی ده قرن گذشته یکی از مراکز تدریس حوزه نجف شمرده می‌شود. امروزه این مسجد به نام «جامع الشیخ الطوسی» در شمال حرم مطهر و در ۱۰۰ متری شمال آستان مقدس علوی قرار دارد؛ این آستان مقدس در نزدیکی یکی از درهای صحن مطهر واقع شده که درب شیخ طوسی (باب الطوسی) نام دارد و مشهور است که شیخ از این درب به حرم مطهر مشرف می‌گردید. همچنین خیابانی که در سال ۱۳۶۹ ه. ق احداث شده و از مقابل درب طوسی به سمت **وادی السلام** می‌رود به «شارع طوسی» - خیابان طوسی - نامگذاری شده است. در گوشه‌ای از این مسجد آرامگاه **علامه آیت الله سید محمد مهدی بحر العلوم** قرار گرفته که از مشاهیر علمای **امامیه** و متوفای ۱۲۱۲ ه است.

← مرقد صاحب جواهر

این آستان مقدس مدفن **شیخ محمد حسن اصفهانی نجفی** مشهور به صاحب جواهر، از فقهای گرانقدر عالم **تشیع** می‌باشد و در محله «عمار» واقع شده است. آستان مذکور ساختمانی مجلل و گنبدی بزرگ دارد که کاشی‌کاری شده است و در کنار آن، مسجد صاحب جواهر واقع شده است.

← مرقد کاشف الغطاء

مرقد **کاشف الغطاء** در محله «عمار» بر سر گذر سه **کوچه** قرار دارد. شیخ جعفر کبیر مشهور به کاشف الغطاء در این مقبره به خاک سپرده شده است، شیخ اکبر یکی از مریدان شیخ جعفر این مقبره را بنا نهاد و بر حسب وصیت، خود نیز در آن دفن گشت.

شهر مقدس نجف دارای آثار تاریخی فراوانی است:

← قصر خورنق

این قصر توسط نعمان بن امر و القیس، از پادشاهان لخم، برای اقامت یزدگرد یا بهرام در دو کیلومتری نجف ساخته شد. تا چندی پیش برخی از پایه‌های آن قصر باقی بود اما امروزه اثری از آن نیست.

← قلعه نجف

نجف دارای قلعه‌ای مستحکم از عصر عثمانی‌ها بود که حاج محمد حسین خان صدر اعظم اصفهانی دیوار آن را تجدید کرده و دو در نیز برای آن گنارده بود. دروازه نجف در کنار دیوار قلعه قرار داشت و اطراف آن را بازارها تشکیل می‌دادند. یکی از راه‌های ورودی صحن نیز از همین قلعه باز می‌شد. به علت توسعه اطراف صحن، این قلعه تخریب شده و اثری از آن نیست.

← تکیه بکتاشیه

در کنار صحن مطهر، تکیه‌ای توسط عثمانی‌ها ساخته شد که به فرقه بکتاشیه تعلق داشت و پیروان فرقه شیخیه در آن جا ساکن می‌شدند. تکیه بکتاشیه را برای توسعه حرم تخریب کرده‌اند.

← مقبره ذی الکفل

در ۴۰ کیلومتری جاده نجف - حله، در کنار فرات، در یک آبادی به نام «ذی الکفل» پیامبر بنی اسرائیل دفن شده است. این پیامبر چون کفیل یهودیان بود او را ذی‌الکفل می‌خواندند. در این آبادی قلعه آجری کوچکی است و قبر ذی الکفل داخل آن قرار دارد. یهودیان در قرن گذشته در آن منطقه بناهایی ساخته‌اند، ساکنان آن ناحیه که یهودی و عرب بودند، بعدها همه به فلسطین رفتند. هر ساله زائران یهود از نقاط مختلف به این جا می‌آمدند و یک ماه در آن جا ساکن می‌شدند. در پشت این مقبره مسجدی است که گفته می‌شود چهار نفر از حواریان در آن جا به خاک سپرده شده‌اند و قبر دختر ذی‌الکفل هم آن جا واقع است.

← برج نمرود

در کنار شط، بالاتر از آبادی ذی الکفل، تپه‌ای قرار دارد که بر فراز آن برجی از آجر ساخته شده و دارای سرداب و زیر زمین است. گویند حضرت ابراهیم را از این محل به آتش انداخته‌اند. این برج و تپه از آثار شهر باستانی بابل است و با وجود تخریب و فرسودگی هم چنان استوار مانده است.

مزارات شهر نجف

علاوه بر مرقد مطهر امام علی (علیه‌السلام) در شهر نجف، مزارات دیگری نیز در این شهر وجود دارد.

← قبور انبیاء

قبر حضرت آدم، نوح، هود و صالح (علیهم‌السلام) در این شهر واقع شده است.

← قبرستان وادی السلام

قبرستان وادی السلام، قبرستان کهن و تاریخی نجف اشرف، در شمال شرقی شهر واقع است و بیست کیلومتر مربع مساحت دارد. مقبره حضرت هود و صالح و قبر بسیاری از علما و سادات و همچنین مقام‌های امام مهدی (عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف) و امام صادق (علیه‌السلام) و امام سجاد (علیه‌السلام) در آنجا است. برای این قبرستان فضایل زیادی نقل شده است از جمله:

امام علی (علیه‌السلام) می‌فرماید: «در این سرزمین ارواح مؤمنان دسته دسته با یکدیگر صحبت می‌کنند و هر مؤمنی در هر جایی از زمین بمیرد به او گفته می‌شود: «به وادی السلام ملحق شو که وادی السلام جایگاهی از بهشت است».

← قبرهای صحابه و تابعین

در نجف اشرف برخی از صحابه، تابعین و یاران امام علی (علیه‌السلام) و نواده‌های امامان به خاک سپرده شده‌اند. بسیاری از اینها در ثویه، سه کیلومتری نجف بین راه مسجد حناهد و مسجد کوفه، دفن هستند. این افراد عبارتند از:

۱- احنف بن قیس

- ۲- [سهل بن حنیف](#)
- ۳- [عثمان بن حنیف](#)
- ۴- [عبدالله بن ابی رافع](#)
- ۵- [خَبَب بن ارت](#)
- ۶- [رشید هجری](#)
- ۷- [عبدالله بن ابی اوفی](#)
- ۸- [کمیل بن زیاد نخعی](#)
- ۹- [عبدالله بن یقطر](#)
- ۱۰- [قنبر](#)
- ۱۱- [میثم تمار](#)
- ۱۲- [ابوبکر بن علی](#)
- ۱۳- [زید بن صوحان](#)
- ۱۴- [صعصعه بن صوحان](#)
- ۱۵- [عمرو بن حمق خزاعی](#)
- ۱۶- [سلیم بن قیس هلالی](#)
- ۱۷- [نصر بن مزاحم منقری](#)

علاوه بر این افراد، افرادی چون [ایوموسی اشعری](#)، [زید بن ابیه](#)، [مغیره بن شعبه](#)، [داود بن حسن مثنی](#)، [حسن مکفوف](#) نیز در این منطقه مدفون‌اند.

← مقبره فقها و علمای دین

نجف آرامگاه جمع بسیاری از عالمان بزرگ است. برخی از مدفونان در نجف عبارت‌اند از:

- ۱- [شیخ طوسی](#)؛ قبر وی کنار باب الطوسی حرم مطهر و در «شارع الطوسی» قرار دارد.
 - ۲- [علامه حلّی](#)؛ وی در حجره‌ای میان ایوان طلای صحن مرقد امام علی (علیه‌السلام) در راهروی جنب گلدسته شمالی قرار دارد به خاک سپرده شده است. گفتنی است که قبر [سید مصطفی خمینی](#)؛ [فرزند حضرت امام](#) در همین مقبره قرار دارد.
 - ۳- [ابن طاووس](#)
 - ۴- [مقدس اردبیلی](#)؛ وی و در ایوان حرم امام علی (علیه‌السلام) داخل اتاقی در کنار مناره جنوبی دفن شد.
 - ۵- [شیخ محمد حسن نجفی](#) صاحب جواهر؛ وی در محله عماره به خاک سپرده شد.
 - ۶- [سید محمد مهدی بحر العلوم](#)؛ آرامگاه سید محمد مهدی طباطبایی، معروف به بحر العلوم، و فرزندان او کنار آستان شیخ طوسی قرار دارد.
 - ۷- [شیخ مرتضی انصاری](#)؛ شیخ مرتضی انصاری دزفولی در دالان باب القبله در سمت جنوبی صحن مطهر به خاک سپرده شد.
 - ۸- [ملا مهدی](#) و پسرش [ملا احمد نراقی](#)؛ قبر این دو عالم نزدیک ایوان بزرگی است که در ضلع شمالی حرم واقع است.
 - ۹- [میرزای شیرازی](#)؛ سید محمد حسن فرزند میرزا محمود، صاحب فتوای معروف [تحریر تنبلیکو](#) در مدرسه‌ای بیرون از صحن مطهر، قسمت شرقی باب طوسی دفن است.
 - ۱۰- [میرزا حسین نوری](#)؛ قبر او در صحن امام، در سومین ایوان شرقی باب القبله، واقع است.
 - ۱۱- [سید اسدالله شفتی](#)؛ وی در صحن امام، در اولین مقبره شرقی باب القبله، به خاک سپردند.
 - ۱۲- [شیخ عباس قمی](#)؛ شیخ عباس محدث قمی، صاحب کتابهای مشهور [مفاتیح الجنان](#) و [منتهی‌الأمال](#) است. وی در کنار استانش میرزا حسین نوری دفن شد.
 - ۱۳- [میرزای نایینی](#)؛ وی در صحن، در پنجمین مقبره جنوبی درب بازار، به خاک سپرده شد. وی در جریان [انقلاب مشروطیت](#) از اندیشمندان و متفکران سیاسی معاصر به شمار می‌رفت. کتاب [تنبیه‌الامه و تنزیه‌المله](#) وی حاوی اندیشه‌های سیاسی او درباره مشروطیت است.
 - ۱۴- [آخوند خراسانی](#)؛ در مقبره جنوبی واقع در دالان باب الذهب قرار دارد. در نزدیک او مدفون [فقیه مشهور میرزا حبیب‌الله رشتی](#) و [سید ابو الحسن اصفهانی](#) واقع است.
 - ۱۵- [آیت‌الله بهبهانی](#)؛ وی از رهبران مشروطیت بود که بدست مخالفان و عوامل بیگانه [تور](#) شد. قبر او در دومین مقبره پس از دروازه باب السوق، به سمت شمال قرار گرفته است.
 - ۱۶- [سید محمد باقر صدر](#)؛ مدفون در وادی السلام است.
- علاوه بر این بزرگان، که دارای مقابر مشهوری هستند، در صحن و حجره‌های اطراف آن نیز گروه زیادی از شخصیت‌های دینی مدفون‌اند که برخی از آنان عبارتند از آیت عظام: [شیخ محمد حسن آشتیانی](#)، [سید محمود شاهرودی](#)، [شیخ محمد حسین کمپانی](#)، [شیخ جعفر تستری](#)، [سید محمد کاظم یزدی](#)، [شیخ جعفر کاشف‌الغطا](#)، [سید ابو القاسم خویی](#)، [فخرالدین طریحی](#)؛ صاحب کتاب [مجمع البحرین](#)، [مقداد بن عبدالله حلّی](#)؛ صاحب [العرفان فی فقه القرآن](#)، [عبدالعال کرکی](#)؛ معروف به محقق ثانی و شهید ثالث و بسیاری از دیگر بزرگان و [علمای تشیع](#).
- [۴۳] قمی، محمد رضا، اماکن زیارتی و سیاحتی عراق.

← مزار پادشاهان و رجال قاجاریه

برخی از پادشاهان و رجال قاجار که در حرم و صحن مطهر به خاک سپرده شده‌اند عبارتند از:

- ۱- [آقا محمد خان قاجار](#)،
- ۲- [سلطان محمد حسن خان قاجار](#)،
- ۳- [آقاخان محلاتی](#) رهبر فرقه اسماعیلیه

نجف در آینه تاریخ

شهر مقدس نجف علی‌رغم اینکه پیش از اسلام محل [سکونت](#) بوده است؛ اما در صده اول اسلام چندان قابل اهمیت نبوده؛ و در کنار شهر باعظمت [کوفه](#) [قریه](#) کوچکی به حساب می‌آمد که به نام [ظهر الکوفه](#) شناخته می‌شده است.

← پیش از اسلام

نجف به دلیل همسایگی با شهر باستانی حیره، در سرزمین صاحب [تمدن](#) و [فرهنگ](#) قرار گرفته است. حیره از هزاره اول قبل از میلاد مرکز تمدن لخمی‌ها و [آلمنذر](#) بود و سابقه درخشانی در عرصه فرهنگ و تمدن داشت. نجف نیز از قبیل این هجواری از [نعمت](#) فرهنگ و تمدن و آبادانی برخوردار شده است. عرب‌های ساکن این شهر در آن زمان به [مذهب مسیحیت](#) گرایش داشتند و [کلیسا](#) های زیادی از جمله دیر «مارت مریم» را بنا نهادند که تا عصر اسلام همچنان باقی بود. بر اساس روایاتی، سابقه تاریخی نجف به دوران [طوفان نوح](#)

برمی‌گردد که عده‌ای آن را جای به **کَل** نشستن **کشتی نوح** و محل جدا شدن فرزندان او می‌دانند و نام‌های طور وجودی را برای آن برگزیده‌اند.
[۲۴] آل محبوبه، جعفر بن باقر، ماضی النجف و حاضرها، ج ۱، ص ۱۶

← پس از اسلام

در عصر اسلامی، نام نجف تنها به سبب **فتح** و گشایش **ایران** و **عراق** در متون تاریخی دیده می‌شود و تا زمان **عیاسیان** نام چندانی از آن به چشم نمی‌خورد. از دوران **هارون الرشید**، به سبب آشکار شدن مرقد امام علی (علیه‌السلام)، این شهر بسیاری را به سکونت پیرامون خود راغب کرد.
علویان طبرستان از جمله محمد بن زید علوی ضمن ساختن بقعه و بنایی بر مرقد امام علی (علیه‌السلام) دیواری نیز پیرامون شهر کشیدند تا **امنیت** در آن جا برقرار شود. نجف در عصر **آل بویه** رونق و شکوه فراوانی یافت. پادشاهان شیعی دیلمی در تعمیر و بازسازی مرقد و خیمت عمرانی در این شهر تلاش زیادی کردند.
شیخ طوسی در ابتدای قرن پنجم هجری، به نجف **مهاجرت** کرد و با تشکیل مجلس درس خود، آن شهر را به یکی از مراکزهای علمی و فرهنگی شیعی تبدیل کرد. اگر چه یک سده بعد مرکزیت علمی آن به حله و اکنار شد؛ اما این شهر در پایان قرن هفتم و ابتدای قرن هشتم هجری، یعنی دوران **حکومت جلابریان** و **ایلخانان مغول**، دوباره از نظر وسعت و عمرانی و شکوفایی فرهنگی به اوج اعتلای خود رسید و ثروت فراوانی که این حکومت‌ها برای توسعه و بازسازی شهر و حرم مطهر اختصاص دادند در ساخت و تجهیز مدرسه‌ها، خانقاه‌ها، حفر کانال‌ها، نهرها، و چاه‌ها به‌کار گرفته شد.
سلطان سلیمان قانونی، از پادشاهان **سنی** عثمانی، در آبادانی نجف تلاش فراوانی کرد. او و پادشاهان شیعی صفوی در یک رقابت گسترده به نجف رونق زیادی بخشیدند. شاه عباس کوشید تا نجف مرکزیت علمی خود را باز یابد و **حوزه علمیه آن** رونق گیرد.
برای پیشگیری از حملات **وهابیان** در عصر قاجار، نظام‌الدوله اصفهانی، وزیر فتحعلی‌شاه، از ۱۲۱۷ تا ۱۲۵۷ ق دیواری محکم پیرامون شهر ساخت. در ۱۳۵۰ ق این دیوار برداشته شد و به جای آن **مدرسه** و **بیمارستان** احداث گردید و مردم نیز خانه‌هایی در جوار آن ساختند. در دوران انقلاب **مشروطه** ایران، مجتهدهای مقیم نجف از جمله آخوند ملا محمدکاظم خراسانی و آیت‌الله نائینی، رهبری فکری و مذهبی مشروطه را در دست گرفته به **هدایت** و حمایت از آن پرداختند. حوزه علمیه نجف از آن هنگام تا عصر حاضر به رغم فرازها و فرودها، همچنان، به عنوان یکی از مراکز علمی جهان تشیع مطرح و منشأ اثر است.
[۲۵] قانان، اصغر، عتبات عالیات عراق.

تشکیل و توسعه حوزه علمیه نجف

درباره تأسیس حوزه علمیه نجف دو نظر اساسی وجود دارد. گروه نخست بر این باورند که با هجرت شیخ طوسی در ابتدای قرن پنجم هجری، به نجف و با تشکیل مجلس درس خود، وی حوزه علمیه را بنانهاد و آن شهر را به یکی از مراکزهای علمی و فرهنگی شیعی تبدیل کرد. شماری دیگر معتقدند پیش از آمدن شیخ، در نجف حلقه‌های بحث و درس در جوار مرقد امیرمؤمنان (علیه‌السلام) برقرار و حوزه علمیه شکل گرفته بوده است. در ضمن اذعان به حضور و آمد و شد دانشمندان به نجف و تلاش علمی ایشان پیش از شیخ طوسی، اما اقدام اساسی برای تشکیل جامعه علمی در نجف چندان که بتوان نام **حوزه علمیه** بر آن نهاد، پس از مهاجرت شیخ تحقق یافته است.
حوزه علمیه نجف پس از وی **تاریخ** با فراز و نشیبی را سپری کرده است که مراحل آن عبارت‌اند از:

← دوره تکوین و تثبیت

این دوره با حضور شیخ طوسی در نجف (۴۴۸-۴۶۰) مقارن است. وی که از شاگردان برجسته **شیخ مفید** (متوفی ۴۱۳) و **سیدمرتضی علم‌الهدی** (متوفی ۴۳۶) بود، پس از وفات علم‌الهدی **ریاست** علمی شیعیان **بغداد** را بر عهده گرفت.

← دوره تبعیت و رکود

این دوره طولانی با **وفات** شیخ طوسی آغاز شد و تا اوایل قرن دهم ادامه یافت. ظهور **مجددین ادریس حلی** (متوفی ۵۹۸) در حله رونق **حوزه علمیه** این شهر را به همراه داشت ولی همین مسئله به رکود حوزه علمیه نجف شتاب بیشتری بخشید. با همه این احوال، در این دوره نیز حوزه نجف از تکاپوی علمی دور نماند. از ابوعلی طوسی، فرزند شیخ طوسی، (متوفی ۵۱۵) اثری چون المرشد الی سبیل المتعبد و الامالی به جای مانده است. وی نزد علمای شیعه با عنوان **مفید ثانی** شهرت دارد. **این شهر آشوب مازندران**، **فضل بن حسن طبرسی** مؤلف **مجمع البیان** و ابو عبدالله حسین بن احمد بن طحّال مقدادی تربیت یافتگان محضر اویند.

← دوره محقق اردبیلی و شاگردان او

از نیمه دوم قرن دهم رونق علمی به حوزه نجف بازگشت. اقدامات اثرگذاری چون تسهیل دسترسی به آب آشامیدنی از طریق حفر انهار توسط شاهان صفوی و ساخت باروهای استوار و تأمین امنیت جانی ساکنان، به عنوان عوامل شکوفایی مجدد حوزه نجف شمرده شده است. نقش مولی احمدین اردبیلی (متوفی ۹۹۳) مشهور به مقدس یا **محقق اردبیلی** در بازیابی رونق **حوزه علمیه نجف** در این دوره بسیار برجسته بود، حضور محقق اردبیلی در حوزه نجف و مقبول افتادن مکتب فقهی او، یعنی تتبع همه‌جانبه در **احادیث** و توجه به **احادیث صحیح‌السنده** که چه بسا مورد بی‌اعتنایی یا اعراض فقهای سلف قرار گرفته بود در برابر قول به پذیرش فتوای مشهور، پژوهشگران و طلاب بسیاری را در حلقه‌های درس او حاضر ساخت. این دوره کوتاه از تاریخ حوزه نجف از حیث تعداد دانشمندان و نویسندگان، کم‌اهمیت نیست: محیی‌الدین بن محمود نجفی (متوفی ۱۰۳۰) در **شعر** و **ایب** دستی داشت. رکن الدین علی قُهبایی از شاگردان مکتب اردبیلی، در **علم‌روایت** و **رجال** متبحر بود و کتاب **مجمع الرجال** او از آثار دیگرش مشهورتر است. **ملا عبدالله یزدی** (متوفی ۹۸۱) مؤلف حاشیه بر بخش منطق **تَهذیب المنطق** و الکلام اثر **نقذازانی** متعلق به همین دوره حوزه نجف بوده و کتاب او همچنان یکی از درسنامه‌های رایج در حوزه‌های علمیه است.

← دوره اخباریان و افول آنان

از دهه چهارم قرن یازدهم حوزه علمیه نجف همانند دیگر **حوزه‌های شیعه** درگیر موضوع اخباری‌گری شد. بزرگترین تأثیر را در این بین **محمد امین استرآبادی** (متوفی ۱۰۳۳) داشت. وی که خود درس آموخته حوزه علمیه نجف بود و از **صاحب‌معالم** و **صاحب‌مدارک اجازة روایت** داشت. با تألیف کتاب **الفوائد المدنیة** در ۱۰۳۰، به نقادی سخت روش اصولی و فقهی مجتهدان شیعه، که **میراث** پر بهای شیخ الطائفة طوسی در حوزه علمیه نجف بود، پرداخت. او امثال ابن جنید، **ابن ابی عقیل**، شیخ مفید، سیدمرتضی، شیخ طوسی و از همه پیش‌تر

علامه حلی را به **انحراف از طریق ائمه متهم** می‌کرد و تکیه آنان به **کلام** و **اصول فقه** مبتنی بر افکار عقلی و **اعتقاد** به **قیاس** را **بدعت** می‌شمرد. دانش اصول فقه و اصولیان از جنبش اخباری لطمت بسیار خوردند و حوزه علمیه نجف نیز از این آسیب‌ها مصون نماند، ولی از حرکت باز نایستاد و در این دوره نیز در نجف به نام دانشمندان یا آثار برجسته‌ای بر می‌خوریم. از میان آن‌ها مجمع البحرین اثر شیخ فخرالدین بن محمد علی طریحی نجفی (متوفی ۱۰۸۵) از مهمترین آثار قلمداد می‌شود، که موضوع آن واژگان دشوار قرآن و حدیث است.

محمد باقر بن محمد اکمل معروف به **وحید بهبهانی** (متوفی ۱۲۰۵) نقش مهمی در از میان بردن صولت و **قدرت** اخباریان داشت جنبشی که **وحید بهبهانی** در **کربلا** آغاز کرد، در نجف ثمر داد و با آمدن محمد مهدی بن مرتضی مشهور به بحر العلوم (متوفی ۱۲۱۲)، از شاگردان **وحید بهبهانی**، حوزه نجف با پشت سر گذاشتن ناملایمات دوره اخباریگری، به دوره جدیدی گام نهاد. این واقعیت را نیز نباید از نظر دور داشت که مجموعه انتقادهای دانشمندان اخباری و نیز میراث علمی آنان، به ویژه تلاش‌های آخرین **فقیه** نامبردار این جریان، **شیخ یوسف بحرانی** و کتاب مهم فقهی او، **الحدائق الناضرة**، در بالندگی و شکوفایی این دوره جدید، تأثیر در خور توجهی داشته است.

← دوره زعامت علمی

دوره بعدی را که از قرن سیزدهم شروع می‌شود و تا زمان حال ادامه می‌یابد، می‌توان عصر **کمال** و اوج درخشش و زعامت علمی حوزه نجف دانست. با آغاز فعالیت علامه بحر العلوم در نجف و عالمان و فقیهان بسیاری که به همت **وحید بهبهانی** تربیت شده بودند، حوزه نجف عظمت و شکوه خود را بازیافت و از نو به مرکز علمی جهان تشیع تبدیل شد. تلاش‌های شاگردان مستقیم و غیرمستقیم **وحید بهبهانی** معطوف مبارزه با اخباریگری و پاسخ‌گویی به شبهات آنان و اثبات نیاز به قواعد اصولی در استنباط شد. این کوشش‌ها ثمربخش بود؛ علم اصول را به کمال رساند و در زمینه فقه به‌طور محسوسی بلب بحث و نقد و تحلیل موضوعات و کاوش در آرای پیشینیان و ادله آنان گشوده شد. سرانجام آن‌که جریان اخباری هر چند از میان نرفت اما به شدت محدود شد. مجموعه‌های فقهی و اصولی ارزشمندی که پس از گذشت سال‌ها هنوز مدارک گرانقدر و معتبر فقه شیعه می‌باشند، در این دوره تدوین یافت. نام آن آثار ارزشمند عبارتند از:

- ۱- **مصابیح** (در فقه)،
- ۲- **مفتاح الکرامه** (در فقه)،
- ۳- **کشف الغطاء** (در فقه)،
- ۴- **مقاییس الانوار** (در فقه)،
- ۵- **مستند الاحکام** (در فقه)،
- ۶- **جواهر الکلام** (در فقه)،
- ۷- **مکاسب** (فقه)،
- ۸- **رسائل** (در علم اصول)،
- ۹- **البرهان القاطع** (در علم فقه)،
- ۱۰- **هدایه الانام** (در علم فقه)،
- ۱۱- **مصباح الفقیه** (در علم فقه)،
- ۱۲- **بلغه الفقیه** (در علم فقه)،
- ۱۳- **کفایه الاصول** (در علم فقه)،
- ۱۴- **العرو والو تقی** (در علم فقه)

مساجد مشهور نجف

نجف از مساجد زیادی برخوردار است که مجموع مساجد بزرگ آن قریب به یکصد مسجد می‌باشد. در محله «عمار» ۲۵ مسجد، در محله «حویش» ۲۱ مسجد، در محله «براق» ۱۴ مسجد، در محله «مشرق» ۱۸ مسجد و در محله «جدیده» ۸ مسجد و در برخی محلات دیگر نیز تعدادی مسجد وجود دارد. تا قبل از دوران اخیر و در زمان مرحوم کاشف الغطاء **نماز جماعت** در حرم مطهر برگزار نمی‌گردید بلکه در مساجد برپا می‌شد. زیرا کاشف الغطاء **عقیده** داشت که اقامه نماز جماعت در حرم باعث **آزار** زائرین می‌گردد، همین مسأله موجب گشت مساجد نجف آبادتر گردد و مورد تأکید بیشتری قرار گیرند. برخی از مساجد مشهور و مهم شهر نجف عبارتند از:

← مسجد حنانه

از مساجدی است که زائرین نجف از آن دین کرده و بدان تبرک می‌جویند. بنا بر **احادیث** وارده، هنگام انتقال سر مبارک **امام حسین (علیه السلام)** از کربلا به کوفه آن رأس مبارک را در محل فعلی - مسجد حنانه - بر زمین نهاده‌اند لذا به موضع «رأس الحسین» نیز مشهور است. امام جعفر صادق (علیه السلام) هنگام زیارت مرقد مطهر جانش امیر المؤمنین (علیه السلام) در این مکان نماز گزارده است. مرحوم **سیدین طاووس** در آداب و اعمال مربوط به زیارت، زیارتی مربوط به امام حسین (علیه السلام) در آن مکان (مسجد حنانه) ذکر نموده‌اند.

← مسجد عمران بن شاهین

این مسجد از قدیمی‌ترین و مشهورترین مساجد نجف می‌باشد که عمران بن شاهین آنرا در اواسط قرن چهارم بنا نهاده است. این مسجد در ورودی صحن، از سمت بلب طوسی، قرار دارد. عمران در دوران **حکومت عضدالدوله در عراق** علیه وی **قیام** کرد و شکست خورد. پس از شکست، **نذر** نمود که چنانچه عضدالدوله او را ببخشد رواقی در نجف و در مرقد امام علی (علیه السلام) بنا کند، چون عضدالدوله او را **عفو** نمود به نذر خویش عمل کرد. در سال‌های بعد، بر اثر تغییر بنای حرم، این مکان از رواق بودن خارج و به مسجد عمران بن شاهین مشهور شد و حال آنکه بنای آن به **نیت** مسجد نبوده بلکه به‌عنوان رواقی در ساختمان حرم مطهر ایجاد گردید و لذا بزرگانی چون سید محمدکاظم یزدی صاحب «عروالو تقی»، علامه سید محمد کاظم مقس و **شیخ محمد باقر قمی** و برخی دیگر از **علماء** در آن به خاک سپرده شده‌اند.

← مسجدصفه الصفا

از مساجد قدیمی نجف است که در محله «شیلان» قرار دارد و **تاریخ** بنای آن به قرن هشتم هجری می‌رسد. این مسجد در منتهی الیه غرب شهر واقع شده است. صافی صفا مسجدی است که گفته می‌شود امیرمؤمنان (علیه السلام) در آن جا نماز گزارده و در گوشه‌ای از آن مدفن یکی از یاران حضرت قرار دارد. این مسجد در جوار مقام **امام سجاد (علیه السلام)** واقع شده و هم چنان پا برجاست.

← مسجد الخضراء

مسجد الخضراء از مساجد قدیمی شهر است و در شرق صحن واقع شده است و حوزه درس و بحث [آیت الله خویی](#) بوده است. این مسجد سابقه طولانی دارد و به علی بن مظفر منسوب است. این مسجد در سال ۱۳۸۰ق توسط حاج شیخ احمد انصاری قمی بازسازی شد.

← مسجد شیخ طوسی

این مسجد ابتدا منزل مسکونی [شیخ طوسی](#) بود. او [وصیت](#) کرد که پس از مرگش او را در آن جا به خاک بسپارند و محل آن را به مسجد تبدیل کنند. این مسجد، که امروزه در نجف مشهور و معروف است، در محله «المشراق» شمال صحن قرار دارد. یادگاری گرانقدر از فرزانه نامدار جهان اسلام، شیخ طوسی است این مسجد هنگام مهاجرت شیخ از بغداد به نجف، منزل و محل سکونت آن بزرگوار بود که جلسات درس و مذاکرات علمی شیخ طوسی در آن برپا می‌گشت، این منزل پس از [وفات](#) شیخ طوسی طبق وصیت او به مسجد تبدیل گشت. مسجد شیخ طوسی امروزه یکی از مشهورترین مساجد نجف می‌باشد که در محله مشراق قرار دارد و از ابتدای بنا تا حال حاضر دو بار ساختمان آن مورد مرمت و تعمیرات اساسی قرار گرفته است.

← مسجد شیخ انصاری

این مسجد با بنایی باشکوه و مستحکم در محله «حویش» قرار دارد و با مساعنت و [نظارت](#) شیخ مرتضی انصاری ساخته شده است. بزرگان و عالمان حوزه علمیه نجف برخی از کلاس‌های درس خود را در این مسجد برگزار می‌کنند. [سید محمد کاظم طباطبایی](#)، از عالمان عصر قاجار، و [امام خمینی](#) از جمله کسانی بودند که در این مسجد تدریس می‌کردند.

← مسجد هندی

از بزرگترین مسجدهای نجف است که نمازگزاران بسیار زیادی دارد. مسجد هندی در ۱۳۲۳ق تجدید بنا شد و بنای بسیار محکم و استوار دارد. هر ساله مراسم عزاداری‌های محرم در آن برپا می‌شود. علامه [سید محسن حکیم](#) در عصر حاضر ساختمان آن را توسعه داده است. پس از [حرم مطهر](#) مهم‌ترین و اساسی‌ترین مکان نجف می‌باشد که در ایام [اعتکاف](#)، معتکفین در آن اقامت می‌کنند. هیچ یک از ساختمان‌های مساجد نجف به استحکام و زیبایی بنای مسجد هندی نیستند مراسم عزاداری امام حسین و ائمه (علیهم‌السلام) و نیز مجالس بزرگداشت علما و بزرگان در آن برپا می‌گردد.

← مسجد شیخ طریحی

این مسجد از مساجد بزرگ و مشهور نجف است که به محقق کرکی از عالمان عصر [صفوی](#)، منسوب است. در سال ۱۳۷۶ ه. ق. مورد تعمیر و بازسازی قرار گرفت.

← مسجد شیخ شوشتری

در محله مشراق قرار دارد و واعظ مشهور شیخ جعفر شوشتری سال‌ها در آن به موعظه و ایراد سخن اشتغال داشت.

← مسجد میرزای شیرازی

از مساجدی است که در بیشتر اوقات مملو از نمازگزاران می‌باشد. دیگر مسجدهای معروف نجف عبارت است: مسجد آل کاشف الغطاء، مسجد جواهری، مسجد الرأس، مسجد حیدری.

مدارس علمیه نجف

شهر مقدس نجف به لحاظ وجود با [برکت](#) حرم حضرت امیرالمؤمنین (علیه‌السلام) و حضور [فقها](#) و علمای تشیع دارای مدارس علمیه فراوانی است.

← مدرسه مقداد سیوری

از مدارس بسیار قدیمی و مشهور نجف است که تاریخ بنای آن به قرن نهم هجری باز می‌گردد، [مقداد سیوری](#) بانی مدرسه از بزرگان فقهای شیعه می‌باشد که افتخار شاگردی [شهید اول](#) و فخرالمحققین را داشته و در سال ۸۲۸ ه. ق پس از فراغت از بنای مدرسه وقت یافته است.

← مدرسه ملا عبدالله

تاریخ بنایش به نیمه دوم قرن دهم هجری باز می‌گردد؛ [ملا عبدالله یزدی](#) از دانشمندان بزرگ نجف در قرن دهم که نقابت شهر را نیز بر عهده داشت.

← مدرسه صحن شریف

مدرسه صحن شریف معروف به مدرسه غرویه توسط [شاه عباس صفوی](#) در شمال صحن بنا نمود. این مدرسه تا اوائل قرن چهاردهم هجری دایر بود. از آن زمان به بعد به تدریج از وجود طلاب تهی و حجره‌های آن محل نگهداری اسباب و وسائل صحن و لوازم خدام حرم گردید. از همین روی به تدریج کلمه مدرسه از آن برداشته شد و به دار الضیافه نامگذاری گردید.

← مدرسه صدر

از مدارس وسیع و بزرگ نجف است در بازار بزرگ نجف (السوق الكبير) که منتهی به صحن حرم می‌شود، واقع شده است. مساحت مدرسه در حدود ۹۰۰ متر مربع می‌باشد. نظام‌الدوله، حاج محمد حسین خان علاف اصفهانی، صدر اعظم فتح علی‌شاه قاجار در سال ۱۲۲۶ ه. ق آنرا بنا نمود و موقوفاتی برای اداره و تأمین مخارج آن قرار داد. این مدرسه پذیرای جمع زیادی از شیفتگان [علوم اسلامی](#) بوده و به دلیل برخورداری از امکانات مناسب، از مدارس با اهمیت نجف شمرده می‌شود.

← مدرسه معتمد

مدرسه معتمد معروف به مدرسه شیخ محمد حسین کاشف‌الغطاء در محله عماره واقع شده که توسط یکی از وزرای عهد قاجار به نام معتمدالدوله و با مساعدت و کمک شیخ موسی کاشف‌الغطاء [فرزند](#) علامه شیخ جعفر بنا گردیده است.

← مدرسه مهدیه

مدرسه مهدیه در محله مشراق و مقابل مقبره علامه سید مهدی بحر العلوم و شیخ طوسی و در مجاورت مدرسه قوام واقع شده است.

← مدرسه قوام

مدرسه مشهور و بزرگی به مساحت ۷۰۰ متر در مجاورت مدرسه مهدیه است که مدرسه قوام یا فتحیه نیز خوانده می‌شود؛ ساختمان آن در سال ۱۳۰۰ ه. ق به پایان رسیده و دارای ۲۶ حجره می‌باشد.

← مدرسه ایروانی

مدرسه ایروانی، مدرسه مشهوری است که در سال ۱۳۰۷ ه. ق تأسیس گردید و بعدها توسط [رژیم بعث](#) عراق تخریب شد.

← مدرسه میرزا حسن شیرازی

مدرسه میرزا حسن شیرازی، مدرسه کوچکی است با دو طبقه که در طبقه اول مقبره مرحوم میرزای شیرازی [رهبر قیام تنبکرو](#) قرار دارد و طبقه دوم مشتمل بر هفت حجره است. و در جنب بلب طوسی (یکی از درهای صحن مطهر) قرار دارد.

← مدرسه میرزا حسین خلیلی

مدرسه بزرگ میرزا حسین خلیلی، در محله عماره واقع و مساحتش حدود ۶۰۰ متر مربع است بنای مدرسه از دو طبقه تشکیل شده و مشتمل بر ۵۰ [حجره](#) می‌باشد. این مدرسه در سال ۱۳۶۷ ه. ش. توسط رژیم بعثی صدام تخریب و موقوفاتش مصادره گردید.

← مدرسه بزرگ آخوند خراسانی

مدرسه بزرگ آخوند خراسانی، مدرسه وسیعی در محله حویش می‌باشد که بیش از ۷۰۰ متر مربع مساحت دارد و از ۴۸ حجره تشکیل می‌شود.

← مدرسه بخاری

در محله حویش و متصل به مدرسه بزرگ آخوند خراسانی است که توسط شیخ کاظم بخاری بنا گردید.

← مدرسه کوچک آخوند خراسانی

مدرسه کوچک آخوند خراسانی در محله براق واقع شده و ۲۱۰ متر مساحت و ۱۲ حجره دارد. سال تأسیس آن ۱۳۲۸ ه. ق می‌باشد.

← مدرسه قزوینی

مدرسه قزوینی در محله عماره و نزدیک مسجد مشهور هندی قرار دارد. در سال ۱۳۲۴ ه. ق. تأسیس و در سال ۱۳۸۴ ه. ق. تجدید بنا شد و در قیام شعبان ۱۴۱۲ ه. ق. توسط نیروهای بعثی ساختمان مدرسه با **دینامیت** منفجر و کتابخانه‌اش را به **آتش** کشیدند.

← مدرسه بادکوبه‌ای

این مدرسه از ۲۸ حجره در یک طبقه تشکیل یافته و در محله مشراق واقع است.

← مدرسه سید کاظم یزدی

مدرسه منکور از مشهورترین، بزرگترین و بهترین مدارس نجف می‌باشد. این مدرسه در محله حویش و در همان خیابانی است که مدرسه شریانی قرار دارد.

← مدرسه هندی

مدرسه هندی، مدرسه‌ای است با حدود ۶۰۰ متر مربع مساحت که در محله مشراق قرار دارد. این مدرسه در سال ۱۳۲۸ ه. ق. تأسیس گردیده است.

← مدرسه دار الحکمه

این مدرسه به امر **آیت الله حکیم** احداث شد و نیروهای صدام پس از انتفاضه شعبانیه این مدرسه را تخریب کردند. این مدرسه پس از دوران **صدام** مجدداً ساخته شد و در **شهر یور** ۱۳۹۲ بازگشایی شد.

← مدرسه دار العلم

این مدرسه به امر **آیت الله خوئی** احداث شد و نیروهای صدام پس از **انتفاضه شعبانیه** این مدرسه را تخریب کردند.

← مدرسه «دانشگاه دینی نجف»

این مدرسه در محله «حی السعد»، در مسیر **کوفه** به نجف واقع شده. **سید محمد کلانتر** یکی از بزرگان نجف اقدام به تأسیس این مجتمع علمی نمود و ۲۰۸ حجره دارد. برخورداری از برنامه منظم درسی به همراه امتحانات و تشویق طلاب ممتاز از خصایص این مدرسه بوده و در حال حاضر بزرگترین و مهمترین مدرسه دینی نجف است.

← مدرسه بزرگ پروچردی

این مدرسه به توصیه **آیت الله بروچردی** (قدس سره) و با مباشرت **شیخ نصر الله خلخالی** احداث گردید. این مدرسه در محله براق قرار دارد. نام برخی از مدارس دیگر نجف عبارتند از: مدرسه طاهریه، رحبوی، آیت الله حکیم، جوهرچی، عملی‌ها، عبدالعزیز بغدادی، افغانی‌ها، کلباسی، علویه، مرتضویه، منتدی النشر.

کتابخانه‌های نجف

فرهنگ و تمدن جز با کتب و کتابخانه که محصول کوشش‌های دانشمندان پیشین می‌باشند رشد و شکوفایی نخواهد یافت. بالندگی یک فرهنگ و تمدن جز با توسعه و پیشرفت کتب، کتابخانه و کتابخوانی امکان‌پذیر نمی‌باشد. نجف که سابقه هزار ساله در رشد و ترویج فرهنگ اسلامی دارد کتابخانه‌های مهمی را در خود جای داده که به طور مختصر به معرفی آن‌ها می‌پردازیم:

← کتابخانه علوی

این **کتابخانه** به نام‌های «الحیدریه»، «الخزانه الغروییه» و «مکتبه الصحن» نیز خوانده می‌شود. **تاریخ** ایجاد آن حداقل به **قرن چهارم** هجری و یا قبل از آن باز می‌گردد. **عضدالدوله دیلمی** از کسانی است که در ایجاد و توسعه آن نقش داشته است. در طول تاریخ به دلیل **شهرت** و انتسب کتابخانه به حرم مطهر، افراد زیادی کتب‌های خود را وقف آن کرده‌اند. پس از نیمه دوم قرن پنجم که جوینگان **علم** از هر سوی، به نجف روی آوردند، بسیاری از مهاجران نیز کتب‌هایی **وقف** آن کتابخانه کرده و بر اهمیت آن بیش از پیش افزوده شد. در قرن هشتم هجری به سال ۷۵۵ ه. ق. کتابخانه دچار آتش‌سوزی گشته و بسیاری از کتب‌های آن از جمله مصحف شریف قرآن در سه جلد به خط مبارک حضرت علی (علیه‌السلام)، در آتش‌سوزی از میان رفت. پس از این واقعه **سید صدرالدین بن شرف‌الدین** معروف به **آوئ** با یاری گرفتن از فخرالمحققین **محمد بن حسن حلی** دانشمند گرانقدر امامیه در قرن هشتم، کتابخانه را از نو بنیاد نهاد و کتب‌های بسیاری برای آن فراهم آورد. **آوئ** هنگام **مرگ** وصیت نمود یک سوم اموال او را کتب خریده و وقف کتابخانه علوی کند. بدین ترتیب در زمان کمتر از پنج سال کتب‌های بسیاری در آن فراهم آمده و دارای اهمیت و اعتباری دوباره گردید. در اثر بی‌توجهی، کتابخانه بزرگ بی‌ظنیر **آستان قیس علوی** به تدریج اهمیت خود را از دست داد و بسیاری از کتب‌های آن خارج گردید و یا از میان رفت، به گونه‌ای که امروز جز اندکی بسیار ناچیز از آن مخزن گرانها، باقی نمانده است. به دلیل سهل‌انگاری و کوتا‌مانظری، آن ذخیره بزرگ معنوی و یادگار ارزشمند قرون پیشین که دست خط مبارک بسیاری از بزرگان دین زینت‌بخش آن بود، دستخوش حوادث گشته و از میان رفت.

← کتابخانه امام امیرالمؤمنین

کتابخانه امام امیرالمؤمنین (علیه‌السلام) در سال ۱۳۷۳ ه. ق در روز مبارک **عید غدیر** به همت **علامه امینی** تأسیس گردید و یکی از غنی‌ترین، و معتبرترین کتابخانه‌های شهر نجف است.

← کتابخانه آیت‌الله حکیم

آیت‌الله سید محسن حکیم برای مبارزه فرهنگی با افکار الحادی و کمونیستی رژیم بعث، کتابخانه‌ای بزرگ و منظم تأسیس نمود. این کتابخانه از شبکه‌های گسترده تشکیل گردیده بود که شعبه مرکزی و اصلی آن در نجف قرار داشت و بیش از هفتاد شعبه دیگر آن در شهرهای مختلف عراق و برخی شهرهای **کشورهای اسلامی** وجود داشت. مرحوم آیه الله حکیم مکان مناسبی در اطراف مسجد هندی انتخاب نمود و با خریداری و تخریب خانه‌های اطراف مسجد، کتابخانه‌ای زیبا، بزرگ و مجهز بنیان نهاد. این کتابخانه به **دلیل** نزدیک بودن به حرم همواره در مسیر زائرین و مردم نجف قرار داشته و می‌توانست پذیرای مشتاقان کتب باشد. این کتابخانه در سال ۱۳۷۷ ه. ق. تأسیس و در ابتدا از ۱۵۰۰۰ جلد کتب چاپی و حدود ۲۵۰۰ جلد کتب خطی برخوردار بود.

← کتابخانه حسینییه شوشتری‌ها

از قدیمی‌ترین کتابخانه‌های نجف بوده و توسط حاج میرزا علی محمد نجف‌آبادی در اواخر قرن سیزدهم تأسیس گردید.

← کتابخانه شیخ آقا بزرگ تهرانی

او که از مشایخ بزرگ **شیعه** می‌باشد در طول چندین سال تحقیق و تنبّع و بررسی نسخه‌های خطی و بی‌نظیر، کتب‌های ارزشمند بسیاری از اقصای نقاط عالم به ویژه **مصر** و ایران فراهم آورده و در کتابخانه شخصی خود قرار داد. در سال ۱۳۷۵ ه. ق. آن بزرگوار که مشتاق بود همه بزرگان و فرزندانگان از گنجینه ارزشمند علمی وی بهره‌مند شوند و آن را متعلق به همه دانش‌پژوهان می‌دانست کتب‌های خود را وقف عام نمود و کتابخانه عمومی دیگری در شمار کتابخانه‌های عمومی آن شهر افزوده شد. مجموع کتب‌های وی ۵۰۰۰ جلد بود که ۱۰۰ نسخه خطی کم‌نظیر شامل آن‌ها می‌گشت.

← کتابخانه مدرسه صدر

در ابتدای قرن سیزدهم توسط حاج محمد حسین خان صدراعظم تأسیس شد و در آن **عصر** از مشهورترین کتابخانه‌های نجف بود. سهل‌انگاری، این کتابخانه را نیز به سر نوشت ناخوشایند بسیاری دیگر از آثار نیک گنشتگان دچار ساخت و امروزه این کتابخانه، قابل توجه نیست.

← کتابخانه امام حسن مجتبی

این کتابخانه با ساختمانی زیبا در انتهای شارع الرسول بنا شده است. بنیانگذار این کتابخانه‌صدر شیخ باقر شریف قریشی است. کتابخانه علامه شیخ محمد حسین کاشف‌الغطاء، کتابخانه مدرسه قوام، کتابخانه مدرسه خلیلی، کتابخانه مدرسه آخوندخانی، کتابخانه مدرسه سیدمحمد کاظم یزدی، و کتابخانه آیت‌الله العظمی بروجرودی قدس سره نیز از کتابخانه‌های مهم نجف به شمار می‌رود.

پانویس

۱. ↑ [مجلسی، محمدباقر، بحار الانوار، ج ۱۰۰، ص ۲۴۲.](#)
۲. ↑ [حموی، یاقوت بن عبد الله، معجم البلدان، ج ۵، ص ۲۷۱.](#)
۳. ↑ [ابن منظور، محمد بن مکرم، لسان العرب، ج ۹، ص ۳۲۲.](#)
۴. ↑ [هود/سور ۱۱، آیه ۴۳.](#)
۵. ↑ [مجلسی، محمدباقر، بحار الانوار، ج ۱۰۰، ص ۲۴۲.](#)
۶. ↑ [شیخ صدوق، محمد بن علی، علل الشرائع، ج ۱، ص ۳۱.](#)
۷. ↑ [نمازی شاهرودی، حسن بن علی، مستدرک سفینه البحار، ج ۹، ص ۵۴۴.](#)
۸. ↑ [جزائری، سید نعمت الله، قصص الانبیاء، ج ۱، ص ۹۰.](#)
۹. ↑ [ابن منظور، محمد بن مکرم، لسان العرب، ج ۱۵، ص ۱۲۲.](#)
۱۰. ↑ [مجلسی، محمدباقر، بحار الانوار، ج ۱۰۰، ص ۲۴۲.](#)
۱۱. ↑ [مجلسی، محمدباقر، بحار الانوار، ج ۱۰۰، ص ۲۳۲.](#)
۱۲. ↑ [مجلسی، محمدباقر، بحار الانوار، ج ۶۰، ص ۲۰۵.](#)
۱۳. ↑ [مجلسی، محمدباقر، بحار الانوار، ج ۱۰۰، ص ۲۴۲.](#)
۱۴. ↑ [مجلسی، محمدباقر، بحار الانوار، ج ۵۲، ص ۳۲۵.](#)
۱۵. ↑ [مجلسی، محمدباقر، بحار الانوار، ج ۱۳، ص ۱۸۵.](#)

۱۶. [↑ مجلسی، محمدباقر، بحار الانوار، ج ۱۱، ص ۳۳۹.](#)
۱۷. [↑ مجلسی، محمدباقر، بحار الانوار، ج ۱۰۰، ص ۴۲۶.](#)
۱۸. [↑ متقی هندی، علی بن حسام، کنز العمال، ج ۲، ص ۴۷۳.](#)
۱۹. [↑ مجلسی، محمدباقر، بحار الانوار، ج ۶، ص ۲۶۸.](#)
۲۰. [↑ مجلسی، محمدباقر، بحار الانوار، ج ۱۰۰، ص ۲۳۴.](#)
۲۱. [↑ مجلسی، محمدباقر، بحار الانوار، ج ۴۴، ص ۱۷.](#)
۲۲. [↑ مجلسی، محمدباقر، بحار الانوار، ج ۱۰۰، ص ۲۲۶.](#)
۲۳. [↑ مجلسی، محمدباقر، بحار الانوار، ج ۱۰۰، ص ۲۲۷.](#)
۲۴. [↑ حموی، یاقوت بن عبد الله، معجم البلدان، ج ۵، ص ۲۷۱.](#)
۲۵. [↑ مجلسی، محمدباقر، بحار الانوار، ج ۱۰۰، ص ۲۳۱.](#)
۲۶. [↑ مجلسی، محمدباقر، بحار الانوار، ج ۱۰۰، ص ۲۳۴.](#)
۲۷. [↑ مجلسی، محمدباقر، بحار الانوار، ج ۱۰۰، ص ۲۳۳.](#)
۲۸. [↑ مجلسی، محمدباقر، بحار الانوار، ج ۱۰۰، ص ۲۳۲.](#)
۲۹. [↑ مجلسی، محمدباقر، بحار الانوار، ج ۱۰۰، ص ۲۳۲.](#)
۳۰. [↑ مجلسی، محمدباقر، بحار الانوار، ج ۱۰۰، ص ۲۲۶.](#)
۳۱. [↑ مجلسی، محمدباقر، بحار الانوار، ج ۱۰۰، ص ۲۲۷.](#)
۳۲. [↑ آل محبوبه، جعفر بن باقر، ماضی النجف و حاضرها، ج ۱، ص ۱۴.](#)
۳۳. [↑ مجلسی، محمدباقر، بحار الانوار، ج ۱۰۰، ص ۲۳۴.](#)
۳۴. [↑ مجلسی، محمدباقر، بحار الانوار، ج ۱۰۰، ص ۲۳۵.](#)
۳۵. [↑ مجلسی، محمدباقر، بحار الانوار، ج ۵۲، ص ۳۳۰.](#)
۳۶. [↑ آل محبوبه، جعفر بن باقر، ماضی النجف و حاضرها، ج ۱، ص ۱۱-۱۲.](#)
۳۷. [↑ تاریخ نجف اشرف و حیره، ص ۱۷۱ - ۱۷۰.](#)
۳۸. [↑ مشهد الامام علی \(علیه السلام\) فی النجف، ص ۱۲۱.](#)
۳۹. [↑ الانوار، ج ۹۷، ص ۲۴۹ - ۲۵۰، ۴۵۴.](#)
۴۰. [↑ الکافی، کلینی، محمد بن یعقوب ج ۵، ص ۶۰۰.](#)
۴۱. [↑ بحار الانوار، مجلسی، محمدباقر، ج ۱۸، ص ۳۸۴.](#)
۴۲. [↑ بحار الانوار، مجلسی، محمدباقر، ج ۱۰۰، ص ۲۳۲.](#)
۴۳. [↑ قمی، محمدرضا، اماكن زیارتی و سیلحتی عراق.](#)
۴۴. [↑ آل محبوبه، جعفر بن باقر، ماضی النجف و حاضرها، ج ۱، ص ۱۶.](#)
۴۵. [↑ قانطان، اصغر، عتبت عالیبت عراق.](#)

منبع

بابائی، سعید، گزیده سیمای نجف اشرف، ص ۱۱-۶۶.
 دانشنامه جهان اسلام، بنیاد دائرة المعارف اسلامی، برگرفته از مقاله «حوزه علمیه نجف»، شماره ۶۶۳۸.
 پایگاه حوزه نت
 پایگاه اطلاع رسانی حوزه، برگرفته از مقاله «نجف شهر با شرافت».

رده‌های این صفحه: [شهرهای زیارتی عراق](#)